

K ANTROPOLOGICKO-ETICKÝM PROBLÉMOM V ESEJACH TEODORA MÜNZA V ČASOPISE *FILOZOFIA*

ZLATICA PLAŠIENKOVÁ, Katedra filozofie a dejín filozofie FiF UK, Bratislava

PLAŠIENKOVÁ, Z.: Anthropological-Ethical Problems in the Essays of Teodor Münz Published in the Journal *Filozofia*
FILOZOFIA 68, 2013, No 8, p. 665 – 678

The paper deals with the anthropological-ethical problems as articulated in the sketches of the Slovak philosopher Teodor Münz published in the 1990s in the journal *Filozofia*. Its focus is on Münz's radical approach to human reason, his demystification of its capacities and consequently his innovative understanding of human condition. In addition to that Münz's insufficiently justified views are critically reviewed as possible subjects of further debates.

Keywords: Teodor Münz – Humans – Reason – Nature – Anthropology – Ethics

Teodor Münz je u nás dobre známy svojimi prekladmi popredných autorov nemeckej filozofie (Kanta, Fichteho, Hegela, Feuerbacha a iných), ako aj svojimi prácami z dejín slovenskej (najmä osvietenскеj) filozofie, ktoré spracovával počas svojej vyše štyridsať-ročnej práce vo Filozofickom ústave Slovenskej akadémie vied.¹

Ako však dnes spomína, táto práca nebola jeho pôvodným filozofickým zámerom. Oveľa viac inklinoval ku gnozeologickej problematike, teda k otázkam ľudského poznávania skutočnosti. Už názov jeho dizertácie *Poznanie a náboženstvo* prezrádza, že sa v nej venoval aj noetickým otázkam. Svedčí o tom aj úryvok z nej, ktorý bol v roku 1949 uverejnený vo *Philosophica slovacica IV* pod názvom *Pôvod a podstata poznania*.²

Nádej, že sa bude môcť venovať teórii poznania, sa mu však nespĺnila hneď. Do Filozofického ústavu nastúpil 1. mája 1950, teda krátko po „víťaznom Februári“, ktorého dôsledkom okrem iného bolo to, že krátko Slovenskú akadémiu vied, najmä však jej Filozofický ústav, povinne ovládol dogmatický stalinský marxizmus. Hlavnou úlohou ústavu sa stalo spracovanie dejín slovenskej filozofie, ktoré museli u nás vyústiť do nástupu marxizmu ako prirodzeného, logického, a nie nanúteného stavu.³

¹ Prirodzene, nespracovával ich sám, ale ako člen kolektívu, ktorý viedla jeho kolegyňa Elena Várossová.

² Text bol však uverejnený pod nesprávnym krstným menom Tomáš (Münz 1949, 132-148).

³ To, vraví Münz, ho sklámalo, lebo o dejinách slovenskej filozofie vedel iba toľko, že v nich nič významné nebolo. Keďže však nechcel opustiť ústav a vzdať sa filozofie, podujal sa na spoluprácu na ich spracovaní. O jeho počiatocnej nechuti k tejto práci do istej miery vypovedá aj jeho prvá knižka *Náhľady filozofov Malohontskej spoločnosti* (Münz 1954), ktorá bola síce odmenená cenou Akadémie, ale za ktorú, ako Münz často zdôrazňuje, sa dodnes hanbí. Aby to napravil, napísal monografiu *Filozofia*

Dejiny slovenskej filozofie však Münzovi nestačili. Chcel sa venovať aj noetickým problémom, čo však bolo možné až v uvoľnených šesťdesiatych rokoch, keď do časopisu *Otázky marxistickej filozofie* a neskôr po jeho premenovaní na *Filozofiu* napísal viacero kritických štúdií o marxistickej teórii odrazu.⁴ Skončiť s tým musel po okupácii Československa v roku 1968, ale ešte stihol uviesť vo štvrtom čísle *Filozofie* v roku 1971 pozoruhodnú esej pod názvom *Úvaha o ľudskom rozume*, vymykajúcu sa obsahom všetkému, čo dovtedy napísal.

Bol to určitý útok na rozum, ktorý je podmienený ľudskými záujmami, ktorým svojimi riešeniami vyhovuje, zdôvodňuje ich oprávnenosť a vyvracia všetko, čo si neprajú. Rozum je teda v ich područí a často je sluhom iracionálna, slúži pudom, rovnako ich však aj ovláda, je dvojsečný, pomáha i škodí, podľa toho, ako sa využije a v mene čoho sa zneužije (Münz 1971, 346). *Úvaha* končí slovami: „V mene pravdy, dobra a krásy, v mene čohokoľvek, len prikážte, rozum zdôvodní, vysvetlí, objasní, odhalí, doloží, podloží, zloží, priloží a naloží, predvedie také ukážky svojho žonglérskeho umenia, že sa vám zatají dych. Lebo rozum je ozaj všemohúci; v dobrom i zlom“ (Münz 1971, 353). Dnes túto esej Münz vysvetľuje ako vyrovnávanie sa s oficiálnou lžou, ktorá sa v období „normalizácie“ hlásala o okupácii Československa a bola výtvorom rozumu, vedeného straníckymi záujmami.

Niet dôvodu toto vysvetlenie spochybňovať, ale ja v tejto úvahe vidím aj akúsi prvú lastovičku Münzových prevažne antropologicko-etických esejistických úvah, písaniu ktorých sa vo *Filozofii* venoval hlavne po *Novembri 1989* a ktoré budú predmetom mojej pozornosti.

Prelínanie antropologických a etických problémov. Na antropologicko-etické témy písal Münz popri *Filozofii* aj do *Tvorby T*, *Životného prostredia*, *Historickej revue*, *Slovenských pohľadov*, *Mostov* a iných časopisov a zborníkov.⁵ Vykladal v nich prevažne svoje vlastné názory, aj keď pritom reflektoval stanoviská viacerých filozofov, prijímal niektoré ich názory, ale do veľkej miery s nimi polemizoval, ba občas až zámerne provokoval, aby tým spochybnil samozrejmosť, s akou sa nastoľujú a prijímajú mnohé otázky.

Spomínaná esej z roku 1971 sa tiež zaoberá problematikou človeka, ktorá musela Münza zamestnávať už v šesťdesiatych rokoch a zrazu v ňom prepukla, aby na ďalšie roky opäť zatíchla, lebo bola – z vtedajšieho oficiálneho dogmatického hľadiska – povedala by som priam kacírka.⁶ K antropologickým úvahám vo forme filozofických esejí sa Münz teda vrátil až po *Novembri* a dnes pripúšťa, že to bola potreba vyrozprávať sa z toho, čo ho

---

slovenského osvietenstva (Münz 1961), v ktorej malohontských osvietenecov rehabilitoval a ku ktorej sa dodnes hlási. Prácu napísal už s porozumením a záujmom o dejiny slovenskej filozofie, z ktorej potom ešte uviesť mnoho štúdií.

⁴ Na uvedené noetické témy dnes nadväzuje v pripravovanej monografii.

⁵ Mám na mysli predovšetkým zborníky zo sympózií Katedry spoločenských vied Fakulty ekológie a environmentalistiky technickej univerzity vo Zvolene, na ktorých sa dlhé roky pravidelne zúčastňoval.

⁶ Münz dnes hovorí, že bolo jeho šťastím, že vtedy si ju nikto „zhora“ nevšimol, lebo by to bolo s ním ako pracovníkom ústavu asi veľmi zle dopadlo.

už dlho trápilo, ale nemohlo a nesmelo sa prejavit'.⁷ Písal však aj na etické a ekologické témy, ktoré sa u neho ako neetika – ako sa sám nazval⁸ – s antropologickými prelínali.

Vo svojom príspevku chcem tak poukázať na provokujúce Münzove esejistické úvahy, ktoré sa objavili predovšetkým na stránkach *Filozofie* v 90-tych rokoch 20. storočia⁹ (ak odrátame uvedenú *Úvahu o ľudskom rozume*), pričom niektoré postrehy v nich vyjadrené sú pozoruhodné aj dnes (a to napriek tomu, že pre samého autora už nie sú celkom prijateľné).

Sú to skutočné eseje v tom zmysle, že z nich priam prýšči myšlienková uvoľnenosť, miestami až citová spontánnosť. V Münzovom prevedení sú nadsádzkou, voľnými, metaforickými úvahami, akýmsi rozletom, ale rozletom, ktorý vyjadruje aj kus pravdy. To ale neznamená, že by sme k nim nemali pristupovať aj kriticky. Napriek tomu treba mať na zreteli, že o nich viac-menej platí to, čo Münz vyjadril aj na margo spôsobu písania jeho *Listov filozofom*, a teda, že v nich píše osobnejšie, voľnejšie, dôvernejšie, dobiedzavejšie, zaujatejšie, ba i rozporupne (Münz 2002b, 11-12). Nie je preto jednoduché, ba ani celkom primerané analyzovať tieto eseje čisto racionálne a kriticky, ale čiastočne sa o to pokúsim.

Keďže Münz v nich píše až rozprávačským štýlom, používa aj viaceré svoje terminologické novotvary, pričom inšpiračné zdroje svojich myšlienok uvádza len málokedy a o viacerých sa môžeme len dohadovať. Je v nich ale badateľný vplyv Spinozu a jeho obľúbeného Feuerbacha, ktorým začínal aj svoju prekladateľskú dráhu. Významnú úlohu v jeho myslení zohrala aj Lorenzova zvieracia a humánna etológia, Gehlenova filozofická antropológia, ale najviac na neho vplýval už vtedy Nietzsche, ktorému sa venuje dodnes. Môžem však povedať, že Münz mal aj svoje vlastné názory na človeka, že o ňom premýšľal aj na základe vlastných skúseností z čias tzv. Slovenského štátu, ale najmä z obdobia socializmu. Dával v nich na papier to, čo dovtedy nemohol.

---

⁷ Môžeme si položiť otázku: Čo ho k tomu viedlo? Boli to zlé i dobré skúsenosti s ľuďmi počas vojnového Slovenského štátu, alebo také isté skúsenosti z obdobia socializmu, ktorý Münza postihol azda viac ako prvé obdobie? Mám na mysli napríklad zákaz prednášať na Univerzite Komenského, sledovanie i odpočúvanie. Na tieto otázky nemožno odpovedať s istotou, pretože sám Münz o tom málo píše a nerád hovorí (azda jedinou výnimkou je rozhovor s Imrichom Sklenkom uverejnený v prvom čísle *Filozofie* v roku 1993), ale naše viaceré tušenia sú v tejto súvislosti určite namieste. Napriek tomu sám konštatuje, že pracoval rád, systematicky, že ho celkovo vedecká práca bavila a hoci bola v minulom politickom režime aj plánovaná, v prevažnej miere si tematiku volil sám, z vlastnej vôle napríklad prekladal nemeckú filozofiu do slovenčiny, písal o nej, hoci podmienky pre prácu nemal vždy priaznivé, ale nedal sa odradiť. S určitou trpkosťou však v ďakovnej reči pri príležitosti udelenia titulu Doctor honoris causa Univerzitou Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach priznáva, že takéto ocenenie nikdy neočakával a váži si ho o to viac, že sa mu ho nedostalo od materinskej Univerzity Komenského, kde študoval a hosťovsky prednášal, no neskôr bol v politickej nemilosti a „po tzv. normalizácii... mal zastavené akékoľvek akademické a pedagogické postupy...“ (Münz 2009, 269).

⁸ Takéto označenie explicitne použil napríklad v podnadtise svojej recenzie Gluchmanovej etiky sociálnych dôsledkov (Münz 2002a, 275).

⁹ Ide o šesť nasledujúcich esejí: *Človek – luxusný výtvor prírody; Esej o túžbe po stratenom raji; Problémy s ekoetikou; Slobodou k neslobode; K problému antropocentrickej etiky a Filozofia na obratníku raka.*

Za spoločného menovateľa všetkých esejí možno považovať pohľad na človeka ako na bytosť všetkých extrémov i výnimiek, bytosť nevyspytateľnú, vnútorne protirečivú, zahŕňajúcu v sebe a aj prekonávajúcu celú neživú a živú prírodu, no napriek tomu predsa len *prírodnú* bytosť, ktorá sa vo svojich výkonoch (dosahujúcich až satanské zlo) usiluje dosiahnuť samého Boha.¹⁰ Čosi je totiž v človeku pokrútené, hovorí Münz, akoby priam pomýlené, v dôsledku čoho pôsobí v tomto svete excentricky, až zhubne, a to rovnako vo vzťahu k sebe, ako aj vo vzťahu k celému nášmu pozemskému svetu. Týmto konštatovaním Münz síce záhadu človeka nerieši, ale ju netradične vykladá a ilustruje, čo je naozaj hodné povšimnutia.

Človek – luxusný výtvor prírody? Svoj rozbor začnem prvou ponovembrovou antropológickou úvahou, určitým vstupom do všetkých nasledujúcich, nazvanou *Človek – luxusný výtvor prírody* (Münz 1993a, 20-25). Už jej názov nás musí na prvý pohľad zaraziť. Všetličo sa už totiž o človeku napísalo, no málokde, ak vôbec niekde to, že je luxusným výtvorom prírody. Nie je to prehnané? Ak nie, tak v čom, čím je teda človek luxusný?

Vo vývoji vyšších živočíchov vrátane človeka badáme akoby čoraz menšiu závislosť od vrodeneho, inštinktívneho správania a čoraz väčšiu odkázanosť na vonkajšok, na skúsenosť a učenie. Paralelne s tým extenzívne a intenzívne aj psychika živočícha – začína svoju úvahu autor (Münz 1993a, 20). Korytnačka je od narodenia *hotová*, šimpanz je len *polohotový*, kým človek je celkom *nehotový*. Učí a preuča sa po celý život, je neustále činný, tvorí a pretvára, čiže aj ničí, pričom postupuje metódou pokus-omyl, cibíri svoju psychiku a rozum. A nedohotová sa nikdy. „Štafetu jeho biologického vývoja prebral jeho duch a jeho dejiny sú márnou túžbou a snahou o dohotovenie, zastavenie sa a spočinutie, o dosiahnutie akýchsi posledných cieľov“ (Münz 1993a, 20). Pritom človek v sebe replikuje, opakujem, celú neživú aj živú prírodu, všetky úkony všetkých živočíchov, ak nie fyzicky, tak pomocou techniky, ku ktorým pridáva ešte svoje, špecificky ľudské úkony a tiež aj úkony svojej špecificky ľudskej psychiky, duchovnej kultúry.

Už tu vidíme, že Münz postavil človeka do zvláštneho svetla, akoby na najvyšší, a zároveň na najnižší stupeň prírody. Človek už rozmýšľa, pribudol mu k duši aj duch, teda rozum, bez ktorého by sa nepohol, hoci na druhej strane sa mýli, niekedy až tragicky a, ako ešte uvidíme, podľa autora je človek najempirickejšou, najtvorivejšou a najslobodnejšou, ale aj najomyľnejšou a najmenej dohotovenou, najľahšie stroskotateľnou bytosťou.

To je však len začiatok. Čo všetko ešte robí z človeka zvláštneho prírodného tvora a čo z toho potom plyní, pokiaľ ide o jeho činnosť, pozitívne tvorivú, ale aj ničivú, priam zhubnú?

Hoci by človek mal byť menej odkázaný na inštinkty než zvierka, ba mal by ich aj strácať na základe vysokého stupňa vývoja rozumu, vyzerá to tak, že ich má ešte viac, ako na to poukazuje Münzov obľúbený autor, zakladateľ etológie Konrad Lorenz, ktorého tu Münz parafrázuje. Ba aj keby mal človek iba štyri základné inštinkty, ktorými sú podľa

---

¹⁰ Pripomeňme, že Münz nie je náboženský mysliteľ, hoci sa k problematike človeka a Boha vyjadruje veľmi často, dokonca používa mnoho biblických obrazov a citátov na vyjadrenie situácie človeka a jeho výkonov vo svete.

Lorenza v celej živočíšnej ríši hlad, sexualita, agresivita a strach, podal by na ich základe neuveriteľné a zase len pre neho špecifické a navzájom protikladne vybičované úkony. Človek je v tomto smere paradoxne uvoľnený, priam bez miery, ba až sezbazničujúci. „Môže totiž dobrovoľne hladom zomrieť, vzdať sa sexuality na celý život, trápiť sa, že zašliapol mravca, ustráchať sa na smrť hoci aj len pred fiktívnym nebezpečenstvom, no rovnako sa môže na smrť aj ujesť, upiť, umilovať, môže trýzniť, mučiť a zabíjať príslušníkov vlastného druhu tak ako žiaden iný živočích a môže prežívať rozkoš zo strachu pozeraním a čítaním hororov“ (Münz 1993a, 21).

Príčinou všetkej tejto ľudskej uvoľnenosti, rozvoľnenosti na obidve strany je vlastne rozum, hovorí autor; ten rozum, ktorý by mal inštinkty nahrádzať, ale im aj otročiť, znásobuje ich činnosť, hoci ich aj tlmí, vodí teda človeka z extrému do extrému, často aj protiživotne a zničujúco. „Azda všetky jeho vlastnosti sú funkčne zvrtné,“ konštatuje Münz (Münz 1993a, 21). Zlatá stredná cesta, miera a systém, ako vidíme, nie sú silnou stránkou človeka. Na tomto mieste môžem opäť pripomenúť *Úvahu o ľudskom rozume*, namierenú proti rozumu, o ktorej som sa vyjadřila, že je prvou lastovičkou ohlasujúcou Münzove ponovembrové eseje, v ktorých kritizuje rozum. Rozdiel je azda len v tom, že autor teraz už nehovorí o záujmoch a nekladie taký akcent na zneužívanie rozumu v ich mene, ale oveľa viac sa sústreďuje na biologické inštinkty, ktoré rozum nielen vybičováva, ale aj tlmí, teda je aj užitočný. Autor už v tejto súvislosti viac diferencuje a všima si väčšie spektrum ľudských vlastností vrátane napríklad vášní. Nezaprie pritom v sebe historika filozofie a odvoláva sa tu aj na Spinozu, Fromma či Nietzscheho.

Vychádza z jednoduchého konštatovania, že človek má vášne, ktoré sa pripisujú iba jemu. Podľa Münza sú to však len silné city, nútiace človeka ukájať ich. Sú teda ďalším prejavom ľudskej uvoľnenosti a niekedy aj straty biologickej funkčnosti inštinktov, od ktorých ich sám autor odvodzuje. Napríklad vášň nútiaca horolezca zliezať príkre steny nielenže strach potláča, ale ničí aj jeho biologickú funkčnosť, lebo horolezec môže skončiť tragicky. Človek je naozaj aj, frommovsky povedané, nekrofilný tvor a „Nietzscheho rada žiť nebezpečne je zbytočná,“ uzatvára Münz (Münz 1993a, 22).

Napokon Münz prechádza k zdôvodneniu svojho označenia človeka ako luxusného tvora, keď sám odpovedá na otázku: „Akú biologickú funkciu má dnešná astronómia, kozmogónia, úvahy o Veľkom tresku, ba azda veda vôbec, akú funkciu má leibnizovská otázka: Prečo bytie skôr je, než nie je? Žiadnu. Ukája našu zvedavosť, ktorá dávno prerástla predmety biologickej potreby“ (Münz 1993a, 22). A preto je človek aj *prepychový*, *luxusový*, priam *luxusný* výtvar prírody. Jeho život sa rozvetvuje, bohatne, *luxusnie*, „tak si vytvára aj kultúru ako obrovské javisko jeho činnosti, ktoré si vlečie so sebou ako kočovné divadlo dejinami“ (Münz 1993a, 22).

Ak som v úvode príspevku i v texte rozoberanej eseje *Človek – luxusný výtvar prírody* poznamenala, že Münzova *Úvaha o ľudskom rozume* bola predzvesťou jeho neskoršej kritiky rozumu, teraz, pri nasledujúcom rozbere jeho ďalšej, tiež antropologickej eseje pod názvom *Esej o túžbe po stratenom raji*, musím konštatovať, že je touto kritikou od začiatku do konca.

Človek – vyhnanec z raja alebo Kritika „prebudeného rozumu“. Uviedla som už, že Münz nie je náboženský mysliteľ, no musím ešte raz podčiarknuť, že má veľkú záľubu odvolávať sa na biblické texty, pohrávať sa s ich možnou interpretáciou, ba ich aj hojne využívať pri zdôvodňovaní svojich vlastných názorov. *Esej o túžbe po stratenom raji* je v tomto smere brilantnou ukážkou. Biblický príbeh o prvých ľuďoch vyhnaných z raja slúži autorovi ako leitmotív kritiky rozumu, ktorý sa *prebudil* po jedení zo zakázaného stromu poznania dobrého a zlého. Dráma, ktorá tým započala, je začiatkom ľudskej *mnohocestnosti*, neistoty, neznalosti jedinej správnej cesty, a to paradoxne práve v dôsledku osvietenia rozumom, jeho prebudenia, s ktorým prichádza nielen možnosť byť *rozumový* a *rozumný*, múdry a konať dobro, ale aj možnosť celkom opačná, čiže možnosť realizácie všetkého ľudského zla. Autor opisuje tento príbeh ako udalosť, keď sa z *poloľudí-polozvierat* žijúcich v *polospánku-polosne*, nepoznajúcich dobro a zlo, stali zrazu ľudia, prejavila sa ich *človečenskosť*, lebo získali rozum, ducha a s ním aj schopnosť rozhodovať sa, konať a vzbúriť sa i proti Bohu. A takýto plnohodnotný človek už nemal v raji čo hľadať, konštatuje Münz (Münz 1993b, 497-498). Boh ho z neho vyhnal a ľudské zlo sa začalo konkretizovať vo svete. Pristavme sa na chvíľu pri ústrednej otázke: V čom všetkom vidí Münz *zlo* rozumu? Pravdou je, že občas vidí aj jeho dobro, no poukazuje naň oveľa menej, lebo zlo ho zaujíma omnoho viac.

Okrem konkrétneho primárneho zla v podobe vzbury proti Bohu a prvého zla vo svete v podobe Kainovej bratovraždy, ktoré Münz len akoby mimochodom pripomína, môžeme vidieť, že autor sústreďuje svoju pozornosť na všeobecnejšie prejavy zla ako dôsledku prebudeného rozumu. Azda prvým jeho prejavom je to, že rozum, duch urobil z človeka nespútanú bytosť, zničil v ňom prirodzenú *mieru*, rozvrátil ho, metaforicky – a spolu s Münzom – povedané, z brehov sa vyliali inštinky človeka, padli vrodené zábrany zabíjať vlastných bratov, druhov, zrodili sa v ňom vášne, sklony, záujmy, a človek sa vydal viacerými cestami a necestami, čím *stratil istotu*, ktorú mal predtým, keď kráčal jednou cestou a riadil sa iba inštinktom. Kde je rozum, tam sú jednoducho vždy problémy, starosti, neistota a tápanie, vyvodzuje autor. Boh, svet a sám rozum sú teda pre človeka veľkými otáznikmi. Münz pripomína, že od čias Sokrata a Archimeda človek hľadá pevný bod na nebi a na zemi, ale doteraz ho nenašiel.

Ďalším sprievodným a ambivalentným znakom rozumu je to, že všade, kde sa objaví, je nevedenie, a zároveň aj potreba vedieť. „Človek síce získal rozum, ale nedostatočný“ (Münz 1993b, 499). Rozum nepozná minulosť, nepozná budúcnosť, človek nemá nič z toho, že môže kráčať tisícimi cestami, keď nevie, ktorá je správna. Expresívne povedané, človek často vykročí zle, padá, rozbíja si nos a krváca. Je to tvrdý údol *vyhnanca z raja, bezdomovca, večného štvanca a nespokojenca*. Z toho všetkého sa rodí strach, starosť, žiaľ a iné útrapy a napokon túžba po *stratenom raji*, na ktorý sa matne rozpamätáva.

V židovstve a kresťanstve si človek, pokračuje Münz, situáciu *zlepšuje* a *uľahčuje* tým, že si tvorí Boha, a to podľa svojho obrazu. Urobil z neho vševediaceho, všemohúceho, najlepšieho Boha, a to nielen preto, aby ním takto kompenzoval svoje nedostatky, ale aj preto, aby mal v ňom aj hľadaný pevný bod, *hrad prepevný*, bytosť, ktorá pozná správnu cestu. A Bohom kompenzuje aj hrôzu, absurditu bytia, do ktorej človek vďaka rozumu

nahliada ako do hlbkej studne, lebo Boh poskytuje útechu. V návale zúfalstva sa však obracia aj proti nemu ako správcovi sveta a pôvodcovi zoslaného zla, čo sa prejavuje už v biblickej Jóbovej revolte. Búri sa občas aj Jeremiáš, aj autori Žalмов a napokon aj ne-jeden veriaci, konštatuje Münz (Münz 1993b, 499).

Človek však nerevoltuje len preto. Búri sa proti Bohu aj preto, že od neho nakoniec požaduje, aby sa vrátil len na jednu cestu, ktorú mu predznačil svojím *Desatorom* a inými príkazmi. Tieto príkazy však človek dodržiava neuspokojivo, pretože *mnohocestnosť* a *mnohosmernosť* mu poskytujú aj rôzne iné ľudské pôžitky a rozkoše, ktorých sa nechce vzdávať. Münz aj v týchto úvahách naďalej využíva biblické motívy a pripomína, že keď nepomohla potopa ani Sodoma a Gomora a ani iné tresty, zoslal Boh na zem ešte svojho syna Ježiša, aby ako presvedčivý človek z mäsa a kostí priviedol ľudí na správnu cestu.

Tu sa už do popredia Münzovej pozornosti dostáva aj fenomén viery, ktorú charakterizuje ako vzdor ľudskej túžby a fantázie proti rozumu (hoci aj v nich je rozum), ba až ako výsmech jeho tisícorakých nedostatkov a malicherností (Münz 1993b, 503). Bol to práve Ježiš, ktorý *zobral* človeku profánny rozum, ale dal mu vieru, lebo vybadal, že ohniskom skazy i novej nápravy človeka je jeho chorý duch, ktorého zlú stránku treba liečiť vierou.

Ježiš však podľa autora nebol dôsledný, lebo si neuvedomil, že ak zlo pochádza z ducha, nemožno ho odstrániť len spoločne, „nemožno sa ho zbaviť tým, že zlá polovica ducha sa odstráni a dobrá ponechá, rovnako ako nemožno oddeliť len jeden pól magnetu. Zlo, ale aj dobro je len tam, kde je duch, a možno ich odstrániť len odstránením ducha a len odstránením dobra i zla súčasne“ (Münz 1993b, 505). Zlo sa viaže na dobro a naopak a keď jedno stúpa, stúpa aj druhé, jedno prináša druhé, jedno sa zvracia na druhé a podobne.

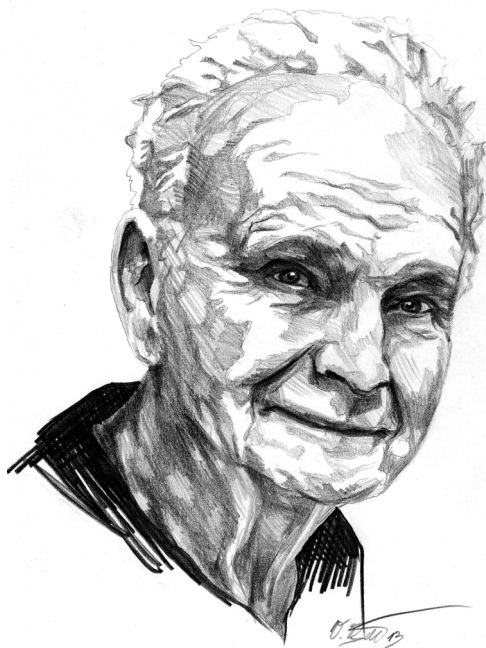
Sled ďalších Münzových úvah sa však na tomto mieste začína uberať zvláštnym smerom. Podľa neho človek pracuje na sebe, jeho zlo, najmä spoločenské, ho často bolí, a preto sa ho usiluje sputnať, zdisciplinovať, čosi zo seba odstrániť, no ale to, akou cestou sa pritom človek ubera, vnúka autorovi náhle myšlienku, že človek „nevedome túži po svojom predčlovečenskom stave, podľa jeho predstáv ľahšom, než je terajší“ (Münz 1993b, 506).

Podľa autorovej mienky v čase všestrannej ľudskej nespútanosti a agresivity, v akom žijeme, však hlas kresťanstva vôbec nie je zbytočný. A autor končí takmer prorockými slovami, že „Ježiš možno raz naozaj ešte príde na Zem v podobe skromnosti, zdržanlivosti, miernosti, ktoré bude ľudstvo zakrátko potrebovať“ (Münz 1993b, 506).

Bez nároku na definitívne hodnotenie tejto eseje musím konštatovať, že nie je až tak logicky scelená ako predchádzajúca a autor si tu aj protirečí, najmä pri interpretácii vzťahu dobra a zla. Najprv totiž hovorí, že so zlom úmerne narastá aj dobro, teda podľa modelu *koľko dobra, toľko zla*, ku koncu však zdôrazňuje, že hoci sa zlo rozumu nedá odstrániť, „dá sa modifikovať, mierniť a aj to je účinné“ (Münz 1993b, 506). Priama úmernosť medzi zlom a dobrom teda podľa autora zrazu neplatí a zdá sa, že dobro môže narastať na úkor zla.

Ešte zaujímavejšia je však vyššie zmienená idea o ľudskej túžbe po *stratenom raji*, v ktorého existenciu ani autor sám neverí. Čo táto metafora vyjadruje? Prečo túto túžbu

autor tak zdôrazňuje? Vari si naozaj myslí, že človek sa túži stať bývalým *polozvieratom* či *poločlovekom*, ako jeho podobu v rajskom stave opisuje? Určite nie. Skôr ide podľa mňa o zámernú nadsádzku alebo málo vydarený pokus autora imputovať človeku vo všeobecnosti svoje osobné túžby, vymaniť sa z *útrap rozumu*, k čomu sa nakoniec priznáva aj v iných textoch.¹¹

Teodor Münz

Všetci sa podľa autora azda zhodneme na tom, že sloboda je možnosť *výberu*. Človek má viac spôsobov riešenia určitého problému. Je to nesporne výhoda oproti zvyčajne jednému spôsobu, ktorý majú zvieratá. U človeka však problém spočíva v tom, že rozum mu neukazuje vopred, kam zvolený spôsob či cesta vedie, a je možné, že na nej stroskotá. Zlyhanie sa týka všetkých ciest, po ktorých môže kráčať. Preto je jeho budúcnosť neistá, hoci práve ona človeka trápi najviac. Sloboda sa môže zvrhávať až na anarchiu, dá sa povedať *bezcestnosť*, ktorá človeka desí, ako už aj sama mnohocestnosť, „a preto sa dobrovoľne sputávame príkazami, zákonmi, normami, predpismi, chceme byť charakterní čiže vykryštalizovaní a podobne (Münz 1995b, 489). Na základe tejto neschopnosti

Človek – tvor výberový alebo Slobodou k neslobode. Prechádzam k ďalšej Münzovej eseji venovanej antropologickej problematike, v ktorej graduje kritika rozumu, ale tentokrát z hľadiska špecifického problému ľudskej slobody, uverejnenej pod výstižným názvom *Slobodou k neslobode* (Münz 1995b, 488-492).

Východiskom je tu interpretácia slobody ako určitej hodnoty, cnosti, na ktorú je človek hrdý, pripisuje ju len sebe, kým zvieratá pokladá za neslobodné a plne determinované inštinktmí. Aj človek je síce celkom determinovaný, ale, podľa autora, zdá sa, dvojako, hoci to tak neformuluje. Nie sú totiž determinované len jeho biologické funkcie, hovorí autor, ale aj sám rozum, ktorý človeku dáva slobodu. Jeho determinovanosť mu však v nej nebráni. Sloboda sa zakladá na ľudskej nerozhodnosti a *mnohocestnosti*, *mnohosmernosti*, o ktorých už z predchádzajúcich esejí vieme, že sú dielom rozumu.

¹¹ V osobných rozhovoroch (ktoré mi pre tento účel dovolil zverejniť) sa dokonca vyjadril, že sám vraj prežil etapu, keď ho mrzelo, že je človekom, dokonca pociťoval život a človečnosť ako urážku. Nebol, ako hovorí, biofilom, ale už tento názor nezastáva a tohto pocitu sa zbavil.

rozumu človek postupuje dopredu len tápavo, metódou pokus-omyl. Platí to aj v prípade, že sa sloboda chápe ako spoznanie a poslúchanie nevyhnutnosti, ako ju hlásali Spinoza a Hegel a po nich marxizmus. Aj nevyhnutnosť možno totiž spoznať mylne, a tak opätovne neuspieť. Rozum podľa Münza nemá ani zďaleka spoľahlivosť inštinktu navracajúceho na správnu cestu, a tak autor aj v tejto súvislosti poukazuje na výhody zvieratá pred človekom. *Sloboda* človeka sa totiž môže zvrátiť na *neslobodu* a spôsobiť človeku oveľa väčšie ujmy ako zvieratá jeho nesloboda.

Münz si však plne uvedomuje, že ak by zdôrazňoval iba nevýhody zapríčinené rozumom, bol by jednostranný, a tak, hoci nerád, poukazuje aj na výhody človeka z rozumu. Uvádza, že rozum nám poskytuje aj radosť a šťastie, ktoré zvieratá nepoznajú, a preto človek svoj osud aj miluje. No dlhé obdobia šťastia neznáša a robí aj všetko preto, aby sa ho zbavil, hoci potom žiali. Je vôbec *neustáleným, nehotovým* tvorom a aj v tejto súvislosti môže zvieratám závidieť.

Münz však pokračuje týmto spôsobom ešte ďalej. Človek koná síce z rozumového rozhodnutia, hovorí, ale je otázne, čím je determinovaný sám rozum. Vplývajú naň inštinkty, vášne, záujmy. Teda rozum umožňujúci slobodu, je sám neslobodný, každá z ciest, ktorými sa človek po porade s rozumom uberá, je determinovaná. A človek je mnohcestný aj vo svojich biologických prejavoch, diktovaných inštinktom, citmi, vášňami, záujmami a ďalšími faktormi. Myslím si, že tu je naznačený dávny a kontroverzný problém slobody vôle. Vôľu chápeme síce ako slobodnú, ale len z toho hľadiska, že máme možnosť výberu. Z hľadiska toho, že aj výber je determinovaný, vôľa slobodná nie je a niektorí autori ani vôľu neuznávajú.

To, že človek je výberový tvor,¹² zdôrazňuje Münz aj v iných kontextoch. Tak napríklad v *Tvorbe T* sa stretávame s jeho *Malou esejou o hodnotách*, v ktorej rieši problém výberu a vzájomného vzťahu hodnôt a antihodnôt, všeobecnejšie povedané, opäť problém dobra a zla. Poukazuje aj na to, že človek ako výberový tvor napríklad z prírody vyberá len to, čo potrebuje v širokom slova zmysle, čiže to, z čoho vytvára alebo z čoho môže vytvárať svoje hodnoty.

Usudzujúc na základe toho, čo Münz v doteraz spomenutých esejach už povedal o človeku, rozume, jeho výberovosti vo všeobecnosti, ale aj vo vzťahu k prírode, môžeme logicky očakávať, že detailnejšiemu rozvinutiu týchto myšlienok sa autor v budúcnosti nevyhne a že sa bude uberať aj smerom k riešeniu ekologickej problematiky. Svedčí to o jeho ozajstnom záujme o niektoré etické problémy, ktoré ho pálili a boli aj spoločensky zaujímavé a aktuálne.

Človek – partner a správca prírody? Prelínanie etických (resp. eticko-ekologických) a antropologických aspektov nachádzame prakticky vo všetkých Münzových ese-

---

¹² Termín tvor autor občas používa vtedy, keď chce zdôrazniť, že človek je aj výtvor prírody (resp. spoločnosti), nielen jednoducho prírodná a spoločenská bytosť.

jach a nie je to inak ani v esejach, ktoré publikoval vo *Filozofii* pod názvami *Problémy s ekoetikou* a *K problému antropocentrickej etiky*.¹³

Centrom úvah je naďalej človek, jeho konanie, mravnosť, vzťah k prírode. Autor najprv kladie otázku, či je ekoetika vôbec možná. Odpovedá si kladne, ale podľa neho musí byť iná, odlišná od medziľudskej etiky. Usiluje sa pritom ale viac-menej ukázať, že je to iba *jednostranná* etika, lebo je taká len *zo strany človeka*, ktorý vyžaduje pri mravnom konaní partnerskú spoluprácu, pričom tej sú schopní len ľudia.

Pokúsim sa danú tematiku rozviesť, pričom aspoň čiastočne obídem problematiku, v ktorej autor opakuje niektoré problémy nastolené v predchádzajúcich esejach. Sú to aj útoky na rozum, ktorý však teraz autor viac ospravedľňuje, hoci ho naďalej chápe ako dvojsečnú zbraň, negatívnu i pozitívnu. Rozum totiž na jednej strane dovádza človeka do ekologickej krízy, ale na strane druhej mu aj radí, ako z nej vyviaznúť.

Potom, čo Münz uviedol súčasné výzvy ekologických mysliteľov (aby sme si k prírode obnovili niekdajší vzťah detí k matke-živiteľke, neskôr ako k živej Gai, aby sme ju súrodenecky milovali, uctili si ju, neublížovali jej, lebo je múdra, harmonická, svojúčelná, hodnotná sama osebe, aby sme prešli od antropocentrizmu k biocentrizmu, ba ku kozmocentrizmu atď.) bez okolkov konštatuje: „Nemyslím si však, že sme až takí veľkí hriešnici a že si musíme tak veľmi sypať popol na hlavu“ (Münz 1995a, s. 93). Natíska sa tak otázka: Čo všetko má Münz proti prírode?

Je síce pravda, že sme deti prírody – Münz chápe v tejto esej človeka len ako prírodného tvora –, že príroda je našou živiteľkou, ale poskytuje nám len suroviny, ktoré musíme spracovávať, kým zvieratá prichádzajú v prírode na hotové. A je naozaj príroda múdra, harmonická?, pýta sa. Veď v nej vládne tvorenie i ničenie; čo jedna sila vytvorí, to druhá zničí. Už Herakleitos ju nazval smetiskom, poznamenáva autor. Dnes je to smetisko už utrasené, upravené, ale podľa Münza, keď Leibniz nazval tento svet najlepším svetom spomedzi všetkých možných svetov, bol to čierny humor vo filozofii. Keď sa totiž týmto silám a živlom dostaneme do rany, nemilosrdne zgniavia aj nás. Máme prírodu teda naozaj súrodenecky milovať a partnersky akceptovať? Provokatívnosť Münzovej otázky je zreteľná a autor, nazývajúc sa realitom, ponúka a stavia celý rad svojich argumentov proti argumentom v prospech takéhoto súrodeneckého a partnerského vzťahu k nej. Nezmyselný je podľa neho aj názor, že príroda je hodnotná sama osebe. Hodnoty určuje len živý tvor (živý subjekt), tvrdí Münz. Iba rastlina, zviera, človek, Boh môžu prírode dávať hodnotu, nemôže si ju však dať sama a nemôže byť ani hodnotná sama osebe. Hodnota je vždy pre niekoho.

Aj keby príroda bola živou Gaiou, na jedinečnosti jej hodnoty jej to nepridáva, skôr naopak. Najleptavejším živlom je v nej práve život, ktorý žije okrem rastlín len zo živého, zabíja a ničí to, čo vytvorila ona sama. „Život je už cítenie, hodnotenie, dobro a zlo, je to stále intenzívnejšia radosť i bolesť...“ (Münz 1995a, 94), je to život, v ktorom sa spokojnosť a utrpenie stupňuje až po vedomie človeka ako najviac cítiacu a sebou samou trpiacu bytosť. „Teda nielen Úranos, syn a manžel Gaie, bol krutý voči svojim synom, ale sama

¹³ Táto kratučká esej je zároveň aj rekapituláciou, aj stručným doplnením predchádzajúcej eseje.

matka Gaia od pradávna všetky svoje deti znesváruje a navzájom zabíja“ (Münz 1995a, 94). Človek má obrovské schopnosti tvorenia a ničenia (spojené s vývojom rozumu), ktoré sa rozrastajú, a dejiny sú laboratóriom tejto jeho činnosti. Život ale nemoralizuje a morálku (ako tenkú škrupinu na ňom) tvorí len človek, a to na svoju obranu proti jeho hryzavosti a surovosti, na ktorú všade v prírode naráža. Človek teda morálkou krotí aj seba samého, ľavá ruka nevie, čo robí pravá, hovorí Münz, pričom akoby zabúdala na spoločenské korene morálky. Ale nezabúda na ne celkom, spomína ich, konštatuje však, že aj spoločnosť je len príroda. Myslím si, že takéto tvrdenie nepostačuje, čo sa pokúsím ešte ukázať.

Münz potom prechádza k argumentom založeným na prirodzených *právach života* a konštatuje, že koľko je možností, toľko je prirodzených práv, z čoho plynie, že najväčšie prirodzené práva má človek. Človek musí uplatňovať všetky svoje možnosti, lebo keby to nerobil, bol by bezmocný a defektný. A aj ich teda uplatňuje, lenže nimi škodí i sebe samému, lebo jeho nedostatočný rozum (ako opäť prízvukuje autor) ho aj zavádza, čím ohrozuje aj ostatnú prírodu. „Takto je nevyzretý a nespratný ľudský duch ďalším prírodným živlom, kozmickou čiernou dierou na Zemi“ (Münz 1995a, 95).

Nemáme si teda zazlievať, že sme sa – podľa Münzovho vyjadrenia – doteraz k prírode tak aj správali. Bolo to prirodzené. Platí to ale ešte aj dnes? Máme pokračovať v ničení prírody, keď nám sama dala toľko práva a možností? Tu už aj Münz mení argumentačnú pozíciu a jasne deklaruje, že teraz musíme svoje prirodzené práva obmedzovať, lebo už nejde len o prírodu, ale aj o nás v nej. Ako sa teda máme obmedzovať? Mravnosťou, tvrdí autor. Podľa neho ale aj tá pochádza tiež len z prírody, ktorá takto prejavuje svoju protirečivosť. Na jednej strane človeku dáva možnosť zabíjať, na druhej strane mu to zakazuje. Táto mravnosť je však iba jednostranná, lebo príroda nie je *partnerkou* pri mravnom konaní, ako som už spomenula. Mravnosť sa totiž podľa autora rozumovo zakladá na akejsi tichej dohode: „Nechcem, aby si mi robil to a to, a preto ti to nebudem robiť ani ja“ (Münz 1995a, 100). S prírodou však takéto dohoda nie je možná, a hoci sa budeme akokoľvek vo vzťahu k nej obmedzovať, ona bude pokračovať po svojom ďalej, nemôže sa pre nás stať zrazu človekom, ľudským partnerom.

Pojem *partnerstva* sa preto na náš vzťah s prírodou vôbec nehodí, pokračuje Münz. Nehodia sa naň ani iné pojmy, napríklad pojem *správcom* prírody (Münz 1996a, 81). Ale odhliadnuc od toho, že príroda sa spravuje sama, práve človeka ako správcu vôbec nepotrebuje, lebo človek nevie spravovať ani svoje vlastné záležitosti. Preto paradoxne platí, že „človek bude o to lepším správcom prírody, o čo viac ju nechá na pokoji,“ hovorí Münz (Münz 1995a, 99).

V týchto esejach vidím niekoľko polemických pasáží, resp. nedostatkov. Podľa môjho názoru Münz urobil najväčšiu chybu v tom, že priveľmi akcentoval pohľad na človeka ako na výlučne prírodnú bytosť. Mám dojem, akoby tu bol pod vplyvom svojho obľúbeného autora Spinozu, ktorý videl celé bytie, dokonca aj Boha, len ako prírodu. Münz tu však celkom zabudol na svojho ďalšieho obľúbeného autora Feuerbacha a na jeho konštatovanie, ktoré aj viackrát vo svojich prácach citoval: Človek „za to, že *existuje*, ďakuje prírode, za to, že je *človekom*, ďakuje *človeku*“ (Feuerbach 1954, 134). Človeka spoluutvárala spoločnosť, *druhý človek* a spolu s tým sa vytvárala aj jeho morálka. Možno síce

súhlasí s Münzom v tom, že spoločnosť je tiež koniec-koncov príroda, ale veľmi špecifická a najviac sa to prejavuje práve v jej vzťahu k prírode. V istom zmysle sa nad ňu povznáša, odporuje jej, potláča ju, chce, aby človek stúpал vyššie, od materiálnych hodnôt k hodnotám duchovným, kultúrnym, ktoré pokladá za tie pravé. Prejavuje sa to najviac asi v morálke, aspoň v tej našej európskej.

Problematické je aj autorovo tvrdenie, podľa ktorého prírodu máme vo všetkých spomenutých prípadoch ponechať na ňu samu. Myslím si, že prírode máme pomáhať zotavovať sa z našich ničivých zásahov do nej, keď vieme, ako to robiť. Robí to už aj dnešná ekologicky zmyslajúca veda a technika a je to dozaista účinné, hoci nie hneď badateľné. Príroda má však svoj čas, nikam sa na rozdiel od nás neponáhľa. Nezasahovanie do prírody požadujú aj mnohí dnešní ochranári, ale platí to len vtedy, keď príroda zničí niečo v sebe samej (napríklad keď zničila stromy v Tatrách).

Podľa môjho názoru Münz nepovedal v týchto esejach presne všetko to, čo asi povedať chcel, ale naznačil mnohé, čo treba dnes domyslieť. Napríklad tvrdenie, že s prírodou nemožno uzatvárať *partnerstvo*, že nemôžeme byť jej *správca*mi v takom zmysle, v akom to funguje v spoločenskom živote, alebo že nemôžeme žiť s ňou v harmónii ani *myslieť ako hora*. Treba mať ale pritom na zreteli, že tu ide len o metaforické vyjadrovanie. Mám však silné podozrenie, že práve Münz, veľký majster metafor, metafory iných autorov čítal doslovne, a preto aj svoju kritiku, ktorú na takomto čítaní postavil, nemohol doviest' do konca. Ku cti mu slúži ale výzva na opatrnosť pri aplikácii našich etických pojmov na prírodu a na vytvorenie nového slovníka pre styk s prírodou, aby sme sa vyhli nedorozumeniam (Münz 1996a, 83).

Človek a jeho osud alebo Namiesto záveru. Na záver uvediem ešte v krátkosti odkaz ostatnej eseje, ktorú Münz uverejnil vo *Filozofii* pod názvom *Filozofia na obratníku raka*. V súhvezdí Raka sa slnko obracia na svojej zdanlivej dráhe oblohou späť, vracia sa k obzoru. Autor to metaforicky využil a hovorí to aj o dnešnej ekofilozofii, kozmológii a iných vedách, ktoré sa obracajú späť, k dávno prekonanému geocentrizmu a antropocentrizmu, a to na základe vyšpekulovaného antropického princípu.¹⁴ Münz podrobne ukazuje na zistené vedecké fakty týkajúce sa väčšieho množstva splnených podmienok, ktoré na Zemi umožnili vznik a rozvoj života. V tejto súvislosti pripomína potom silnú i finálnu verziu antropického princípu, na základe ktorých sa do budúcnosti optimisticky tvrdí, že vznik inteligentného života (človeka, inteligentného pozorovateľa vo vesmíre) je nevyhnutný a keď raz vznikne, jeho ohniská nikdy nevyhasnú (1996b, 459).

Münz v týchto názoroch vidí nielen návrat ku geocentrizmu a posilneniu antropocentrizmu, ale aj návrat k teleologizmu a teologizmu, lebo v pozadí sa tu podľa neho skrýva Boh, jeho činnosť, hoci antropický princíp o ňom nehovorí. Toto myslenie ironicky nazýva „aby“ myslením, lebo namiesto toho, aby hovorilo „preto, že“, celý problém obracia, a tak sa Münz zasa obracia proti nemu a rad-radom vyvracia jeho argumenty. Základný

---

¹⁴ Tento princíp je podľa Münza „laický, logicky ťažko stráviteľný konglomerát dualizmu a monizmu, starej ortodoxie a panteistického kacírstva“ (Münz 1996b, 467).

Münzov argument vyznieva asi takto: Ak by vesmír naozaj zamýšľal vytvoriť svojho pozorovateľa, teda človeka, nespôsobil by mu v jeho živote toľko zla, koľko ho v skutočnosti stíha, či už pozemského, alebo vesmírneho; zla, ktoré ho dokonca často až masovo zabíja. Človek by sa mal mať teda lepšie, aby mohol vesmír nerušene pozorovať a obdivovať.

Nebudem uvádzať všetky autorove argumenty, lebo ich je mnoho, ale vo všeobecnosti ich možno rozdeliť na dve skupiny: prvá skupina sa týka človeka a pozemského zla, druhá človeka a vesmírneho zla. O prvom druhu zla, o tom, s čím zlým sa človek stretáva na Zemi, čomu všetkému musí úspešne i neúspešne v prírode čeliť, už hovoriť netreba, lebo to dobre poznáme z predchádzajúcich esejí a autor k tomu veľa nepridáva. Zaujímavejšie je druhé zlo.

Münz stavia pred nás otázku: Ak predsa len *Vesmír* plánoval vznik svojho pozorovateľa a jeho trvalé udržanie sa, prečo ho prenasleduje takými vesmírnymi zlami, ako sú dopady meteoritov na Zem, pri ktorých vyhynie množstvo živočíchov (a teraz je na rade aj človek, ktorý sa objavil na Zemi len nedávno)? Prečo má človek s celou zemeguľou a s ostatnými planétami zahynúť v žiari Slnka, ktoré sa o šesť miliárd rokov začne meniť na červeného obra a bude sa rozpínať? Nasleduje mnoho iných otázok a argumentov, z ktorých mu vychádza, že človek nežije vo svete, ktorý by prežrádza, že človek je *vyvolencom*. Naopak, Münz vo svojich esejach viackrát uvádza, že človek má spomedzi všetkých živočíchov *najťažší osud*. Ale všetko, čo človeka v živote postihuje, je potrebné, aby „život bol plne ľudský, taký, aký jedine môže byť: diferencovaný, s množstvom farebných odtieňov medzi čiernou a bielou. To je základná... naším osudom vymedzená schéma“ (Münz 1993c, 56), napísal Münz už skôr a tohto stanoviska sa drží i tu. Zmierlivo ale dodáva, že hoci viera a nádej moderného človeka v spätosti s antropickým princípom je nelogická, dovoľuje pestovať istý optimizmus a na jeho základe vykonať aj veľa pozitívneho (1996b, 468).

Takýto je zhruba prierez Münzovými esejami z deväťdesiatych rokov minulého storočia. Münz dnes už eseje nepíše, no esejistický štýl si zachoval a občas ho používa aj vo svojich ponovembrových knižkách, v *Listoch filozofom* (2002b) i v *Hľadani skutočnosti* (2008). Tu je však už aj analytickejší a omnoho systematickejší.

Literatúra

- FEUERBACH, L. (1954): *Podstata kresťanstva*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry.
- MÜNZ, T. (1949): Pôvod a podstata poznania. *Philosophica slovacca IV*. SAVU, 132-148.
- MÜNZ, T. (1954): *Náhľady filozofov Malohontskej spoločnosti*. Bratislava: SAV.
- MÜNZ, T. (1961): *Filozofia slovenského osvietenstva*. Bratislava: SAV.
- MÜNZ, T. (1971): Úvaha o ľudskom rozume. *Filozofia*, 26 (4), 341-354.
- MÜNZ, T. (1993a): Človek – luxusný výtvar prírody. *Filozofia*, 48 (1), 20-25.
- MÜNZ, T. (1993b): Esej o túžbe po stratenom raji. *Filozofia*, 48 (8), 497-506.
- MÜNZ, T. (1995a): Problémy s ekoetikou. *Filozofia*, 50 (2), 93-101.
- MÜNZ, T. (1995b): Slobodou k neslobode. *Filozofia*, 50 (9), 488-492.
- MÜNZ, T. (1996a): K problému antropocentrickej etiky. *Filozofia*, 51 (2), 80-83.
- MÜNZ, T. (1996b): Filozofia na obratníku raka. *Filozofia*, 51 (7), 458-458.

- MŮNZ, T. (2002a): Etika sociálnych dôsledkov Vasila Gluchmana. Poznámky neetika k jednej etike. *Filozofia*, 57 (4), 275-284.
- MŮNZ, T. (2002b): *Listy filozofom*. Bratislava: Kalligram.
- MŮNZ, T. (2008): *Hľadanie skutočnosti*. Bratislava: Kalligram.
- MŮNZ, T. (2009): Inauguračná prednáška PhDr. T. Münza, CSc. In: V. Leško – Z. Plašienková (eds.): *Kant v kontextoch Husserlovej a Heideggerovej filozofie*. Košice: Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikane 4, 269-270.
- O filozofii a o živote* (1993): Rozhovor s Teodorom Münzom. Zhováral sa I. Sklenka. *Filozofia*, 48 (1), 50-57.

Príspevok vznikol v rámci grantového projektu VEGA č. 1/0536/12

Zlatica Plašienková
Katedra filozofie a dejín filozofie FiF UK
Šafárikovo nám. 6
818 01 Bratislava
SR
e-mail: zlatica.plasienkova@fphil.uniba.sk